

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Даниела Любенова Колева

СУ “Св. Климент Охридски”

за материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„доцент“

на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Култура и комуникация)

В конкурса за „доцент“, обявен в Държавен вестник, бр. 98 от 19.11.2024 г. и в интернет-страницата на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра „Етнология“ към Философско-историческия факултет, като единствена кандидатка участва гл. ас. д-р Мария Стоянова Петрова (Кисикова) от ПУ “Паисий Хилендарски”, катедра “Етнология”.

1. Общо представяне на кандидатката

Гл. ас. д-р Мария Петрова (Кисикова) е представила за участие в конкурса монографията *Читалище и време. Институционално съграждане и обществена трансформация. Из страниците на летописната книга* (Пловдив: УИ “Паисий Хилендарски”, 2024), три студии, една от които на английски език и седем статии, от които също една на английски език. Англоезичната студия е в съавторство, за което е приложен разделителен протокол. Всички представени трудове представляват оригинални разработки и съответстват на тематиката на конкурса. Справката за спазване на минималните национални изисквания за участие в конкурс за доцент в ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата показва съответствие с изискваните точки по всички показатели, като по показателя “Цитирания” резултатът на д-р Петрова значително надхвърля изисквания минимум – признание от колегията, което говори за значимостта и приносния характер на нейните трудове.

2. Обща характеристика на дейността на кандидатката

Д-р Петрова получава докторската си степен през 2008 г. от ПУ “Паисий Хилендарски” и работи като главен асистент в същия университет от 2009 г. досега. През последните пет години има значителна аудиторна заетост, като преподава общо девет задължителни и избираеми дисциплини в специалностите “Етнология”, “Културна и социална антропология”, “История и културно наследство”, “Английски език и културно наследство”, “Културен туризъм”. Тематиката на преподаваните дисциплини е в съответствие с темата на конкурса и по-широкото поле на етнологията и науките за културата.

През целия си професионален път в Пловдивския университет досега д-р Петрова редовно ръководи студентски изследователски практики и стажове в партньорски организации, участва на студенти в проекти и в научни форуми. Неколкократно участва в съставителството на сборници с доклади от студентски конференции.

Нейният преподавателски опит в две дисциплини – “Интеркултурна комуникация” и “Стереотипи и предразсъдъци” – е осмислен в една от статиите, представени за участие в настоящия конкурс.

Научните трудове на д-р Петрова са резултат от систематично прилагане на етноложкия подход както към класически терен (с. Пчеларово, каракачанската общност), така и към изследването на институции, а именно Пловдивския университет. Най-голямо приносно значение според мене има историко-антропологичното изследване на друга институция – читалището в с. Пчеларово. Това изследване е тема на монографията и някои от статиите, представени за конкурса.

Монографията *Читалище и време. Институционално съграждане и обществена трансформация* е оригинален принос към историческата антропология със своя микроисторически фокус и херменевтичен подход. Авторката тръгва от Летописната книга на читалището в с. Пчеларово, за да разгърне богат наратив за институцията, която има централно място в селото, за хората, работили в нея и за по-широкия местен и макроисторически контекст на тяхната дейност: политически, културен, социален, икономически.

Кисикова си дава ясна сметка за спецификите на Летописната книга като вид идеологическа комуникация, утвърждаваща идентичността на групата. Следователно писането в нея е един вид властови жест (с. 11, 81 и др.), както тя нееднократно подчертава. Оттук интересът към личностите на двамата главни автори на летописа и към начините, по които те адаптират конвенциите на самия жанр към своята индивидуалност и към възгледите си за ролята на читалището и за собствената си роля като негови дейци. Както заключава авторката, “гледната точка на единия е навътре, към документите”, докато другият “насочва своето внимание навън и отбелязва събития, случващи се не само в читалището” (с. 226). Тук възниква въпросът дали и доколко става дума за индивидуални особености на двете личности или за различен социокултурен контекст, който им налага (или поне – ги предразполага) към различен подход.

Използвайки методологията, разработена в рамките на grounded theory, изследователката извежда от съдържанието на летописа главни теми и мотиви, които впоследствие вгражда в по-широки контексти. Впечатляващо е нейното умение да съотнася миниатюрни детайли от текста с данни, почерпени от други архивни документи или от антропологически терен. Съпоставяйки множество различни по характер документи, тя успява да изгради плътна картина на историческия и социалния контекст. Осцилирането между текста и контекста очертава класически херменевтичен кръг. На това основание Кисикова гради своите интерпретации и стига до нетривиални изводи. Например, близкият прочит на летописа и протоколите на читалищното настоятелство за първия изследван период (1926-1946 г.) разкрива променящите се приоритети: отначало това са хората, членовете на читалището, а впоследствие – осигуряването на неговата стабилност чрез придобиване на инвентар и осигуряване на приходи. От друга страна, специализираната периодика като сп. “Читалище”, която авторката проследява, ѝ дава възможност да разположи своя изследван казус в по-широката мрежа от читалища в областта и страната и да вникне в характера на задачите, които стоят пред тях и на проблемите, с които се сблъскват.

По отношение на втория период (80-те години на XX век) прецизният анализ на записите в летописа оформя плътна картина на главните роли на читалището за местната

общност: на културен център, на младежки център и на обществен център в по-широк смисъл, включващ други местни организации, които провеждат свои събития в читалището. За неговия авторитет допринася и фактът, че читалището се оказва посредник между местната общност и изследователи-етнолози, археолози и др. Ролята на културен, обществен и младежки център се утвърждава не само за Пчеларово, а и по отношение на околните села: единствено това читалище “разполага с необходимия “инвентар” да отбелязва значимите личности и събития” от националния комеморативен календар (с. 142). Тук авторката предлага пестеливи, но убедителни разсъждения за ролята на читалището в контекста на държавната политика по отношение на турския етнос.

Разтваряйки по-широко блендата си, Кисикова описва правните норми, които регулират дейността на читалищата през двата изследвани периода и институционалната инфраструктура, в която работят те. Важна констатация в това отношение е за процесите на централизация, които започват още през 30-те гг. на XX век, за да доведат до пълното институционално и идеологическо овладяване на читалищата от политическата власт през следващото десетилетие. От “цивилизаторска” (с. 173), т.е. предимно образователна, тяхната мисия се трансформира в пропагандна (с. 229). С особено удовлетворение отбелязвам точните и задълбочени анализи на промените след 1944 г. Кисикова убедително обосновава тезата си, че “механизмите на проникване на новата власт по места са по-трудно видими” (с. 230). Детайлното сравнение на законите за читалищата от 1941 и 1945 г. не откроява особени различия; реалните различия са в субектите, които се очаква да прилагат законовите регулации: партийните комитети, комитетите на ОФ и ДКМС като “политически центрове” по места. Тези промени водят до ситуацията, в която читалището се оказва “като снета в локален мащаб тоталитарна държава” (с. 235). Различната позиция и характер на читалищната институция в двата изследвани периода е убедително илюстрирана чрез действията им в периоди на финансова несигурност: докато през 30-те години тя провокира активност, през 80-те, когато източник на “всички правила, политики и ресурси, както и на всяка инициатива” е държавата (с. 273), читалищното ръководство е в очакване на субсидиите. Докато през 30-те години читалището има активна роля, през 80-те неговото ръководство е лишено от инициативност, а следователно и от отговорност, превърнало се е от институция на гражданското общество в поредната държавна институция, която следва партийните директиви (с. 283).

Накрая, но не по значение, държа да отбележа впечатляващата рефлексивност и изследователската коректност на авторката. Тя експлицитно осмисля предизвикателствата в своето изследване. И това не е просто реторическа характеристика на текста. Доколкото успявам да установя, Кисикова никъде не си позволява свръхинтерпретации. Напротив, нейният императив е “да не привнася[м] значения и обяснения от съвременната ситуация към отминалата” и “да контекстуализира[м] данните така, че да са разбираеми и обясними спрямо вътрешната им мяра” (с. 151). С удовлетворение констатирам, че тези “научни претенции”, както ги заявява авторката, са напълно удовлетворени в нейния труд. Той се отличава не само със своя оригинален подход, за който стана дума по-горе, но и с последователното му и прецизно прилагане. Критичното отношение към изворите, което демонстрира Кисикова (напр. разликата между протокол от заседание и отчетен доклад и произтичащите от нея условия на интерпретацията на тези документи, с. 234), е от решаващо значение за успеха на нейното изследване. Ето защо без колебание оценявам нейната заявка за методологически принос като много успешно изпълнена.

Като важен тематичен принос бих открила темата за празничността, подхваната в монографията и продължена в някои от статиите въз основа на актуален теренен материал. От една страна, организирането на празниците в селото е една от главните дейности на читалището, чрез която то получава видимост, печели привърженици и се утвърждава като център на културния живот. От друга страна, една своеобразна “политикономия” на празниците разкрива тяхното значение като източник на приходи, но и като медиатор на идеологически наративи в края на първия и главно през втория изследван период. Новото развитие от последните години, което е тема на две от студиите, разкрива предизвикателствата пред местната памет, нейните променящи се топоси и нейните разнопосочни артикулации “отгоре” и “отдолу”.

3. Критични забележки и препоръки

Нямам критични забележки към представените трудове. Въпросът към монографията, формулиран по-горе, в никакъв случай не представлява възражение, а по-скоро приканва към по-нататъшен размисъл.

Препоръчвам на д-р Петрова да използва широко – доколкото е възможно – резултатите от изследователската си работа в преподаването. Убедена съм, че това е начин за повишаване на качеството на обучението и мотивиране на студентите за активно участие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и публикациите, представени от гл. ас. д-р Мария Петрова за участие в настоящия конкурс за доцент по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата са в пълно съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Публикациите на кандидатката свидетелстват за активна и задълбочена изследователска дейност и съдържат значими методологически и тематични приноси. Преподавателската дейност на д-р Петрова се отличава с актуалност на съдържанието и иновативност по отношение на методите на преподаване.

Убедено давам положителна оценка на кандидатурата и категорична подкрепа за предложение на Научното жури към Факултетния съвет на Философско-историческия факултет на ПУ “Паисий Хилендарски” за избор на д-р Мария Стоянова Петрова за доцент по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Култура и комуникация). Нейната хабилизация ще бъде заслужено признание за досегашната ѝ работа и несъмнена придобивка за студентите и колегията на Философско-историческия факултет.

16.04.2025 г.

Изготвил становището:

проф. д-р Даниела Колева